

ШЛЯХИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

WAYS OF POST-WAR RESTORATION OF THE LABOR MARKET OF THE NATIONAL ECONOMY

У статті визначено передумови досягнення стійкої післявоєнної відбудови ринку праці у системі національної економіки, її пріоритетні завдання. Розроблено базові показники для розробки і реалізації стратегій післявоєнного відновлення ринку праці: соціальна сфера, економічна сфера, розвиток людського капіталу, ринкові відносини, внутрішня політика держави, зовнішня політика та міжнародні відносини. Запропоновано комплекс стратегій, цільових програм, у рамках яких має бути реалізований комплекс заходів для післявоєнного відновлення ринку праці в системі національної економіки, а саме: План економічного відновлення України, План повернення біженців, Програма адаптації та перекваліфікації, Програма створення умов для розвитку малого бізнесу. Обґрунтовано комплексний підхід для забезпечення стабільності ринку праці в період післявоєнного відновлення в частині соціальних, економічних та правових заходів.

Ключові слова: шляхи, післявоєнне відновлення, ринок, праця, національна економіка

The article defines the prerequisites for achieving sustainable post-war reconstruction of the labor market in the system of the national economy, its priority tasks based on comprehensive monitoring and analysis of the impact of the war on various aspects of the country's life. It is shown that constant monitoring of the selected processes will allow to ensure an effective strategy for the recovery and stability of the country in the conditions of the post-war period. Basic indicators have been developed for the development and implementation of post-war labor market recovery strategies: social sphere (changes in the demographic situation, social support and protection of the population), economic sphere (fall in economic activity, changes in labor resources and labor productivity), human capital development (education and skills, psychological support), market relations (changes in the business environment, support of small and medium-sized businesses), internal state policy (improvement of management efficiency, ensuring national security), foreign policy and international relations (European integration, foreign economic aid). It is proposed that the state develop strategies and targeted programs within the framework of which it is necessary to implement a set of measures for the post-war recovery of the labor market: the Economic Recovery Plan of Ukraine for the rapid integration of the working population into the economy after the end of the war; the Plan for the Return of Refugees, which will provide for the provision of housing and the provision of social guarantees for displaced persons; the Adaptation and Retraining Program for internally displaced persons, refugees, war veterans, combatants, persons with disabilities and disabilities; the Program for creating conditions for small business development. A comprehensive approach to ensure the stability of the labor market in the period of post-war recovery in terms of social, economic and legal measures is substantiated. A mandatory condition for their integration into the general strategy of the national recovery of Ukraine according to the leading types of economic activity after the war is proposed. Digitization, investment in education, European integration and business support are the keys to the successful development of the labor market.

Key words: ways, post-war, restoration, market, labor, national economy

УДК 338.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct83-9>

Чередніченко С.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Інститут управління
Класичного приватного університету

Cherednichenko Stanislav

Institute of Management
of Classical Private University

Постановка проблеми. Ринок праці є основою національної економіки, забезпечуючи баланс між попитом на робочу силу та її пропозицією. Функціями ринку праці у системі національної економіки є: створення доданої вартості та економічне зростання, формування доходів населення та рівня споживання, інвестиційна привабливість країни, соціальна стабільність та добробут населення, інноваційний розвиток та цифровізація економіки. Головними викликами вітчизняного ринку праці є міграція, безробіття, низька продуктивність, неформальна зайнятість. Післявоєнне відновлення національного господарства потребує активізації потенціалу ринку праці у вирішенні демографічних і соціально-економічних проблем, що обумовлює своєчасність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання післявоєнного відновлення ринку праці національної економіки обговорюються у працях багатьох вчених. Оніщик А. В. відзначає, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило

масштабні негативні наслідки для економіки, ринку праці та всіх сфер життя країни, а саме: руйнування підприємств та інфраструктури, втрата робочих місць та міграція робочої сили, скорочення ВВП та фінансові труднощі, зниження інвестиційної привабливості, інфляція та зростання цін, криза в енергетичному секторі [1].

Турло Н. П., Осадчук О. В. відзначають, що війна поставила Україну перед численними викликами, що змінили не лише соціальну, а й економічну структуру країни [2, с. 101]. Томчук О. В. констатує, що війна серйозно змінила не лише фізичну структуру економіки, а й саму структуру робочої сили [3, с. 117]. Цілком погоджуємося з автором, що кадрове забезпечення економіки України під час війни та у повоєнний період стикається з численними викликами. З урахуванням цих тенденцій, важливо сформувати комплексні управлінські інструменти для регулювання ринку праці.

Масові міграційні потоки, релокація підприємств, зміна звичних економічних зв'язків – все це створило

низку нових викликів для ринку праці. В умовах війни економіка та ринок праці України, як зазначає Ушенко О. П., переживають суттєві трансформації, що є наслідком як безпосередніх бойових дій, так і довгострокових структурних змін, викликаних війною. Складність ситуації полягає в численних викликах, що виникають одночасно в кількох ключових сферах, таких як соціальна, економічна, трудова, а також в адаптації до нових умов зовнішньої та внутрішньої політики [4, с. 35].

Ринок праці опинився в умовах високої нестабільності, що вимагає ефективних і комплексних заходів для його стабілізації та адаптації до нових умов. Шумілін А. О. пропонує комплексні заходи для відновлення ринку праці у післявоєнний період для України, зокрема в таких важливих секторах, як сільське господарство. Він зазначає, що ситуація результату війни ускладнює процес стабілізації та розвитку трудового потенціалу, адже відновлення економіки та залучення робочої сили потребує врахування низки соціальних і економічних аспектів [5, с. 57]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід вказати на необхідність системного погляду на шляхи післявоєнного відновлення ринку праці

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка рекомендацій із післявоєнного відновлення ринку праці в інтересах забезпечення стабільного розвитку і зростання національної

економіки, а також добробуту українців та їх соціально-економічного захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз ринку праці України в умовах війни виявляє кілька критичних аспектів, які впливають на його функціонування та потребують ефективних управлінських рішень для стабілізації та подальшого відновлення. Основні процеси на ринку праці в період воєнного стану представлені у табл. 1. За умов воєнного періоду на ринку праці склалася ситуація, яка має такі характеристики: втрата підприємствами здатності працювати, або припинення їх діяльності; масштабні міграційні процеси (внутрішні та зовнішні), значне збільшення чисельності ВПО; погіршення економічної ситуації, що виявляється в інфляційних процесах; масова мобілізація, особливо чоловіків працездатного віку; зміна картини регіональних ринків праці під впливом війни і мобілізації; опанування жінками «чолових» професій, активна мобілізація чоловіків, вимушене залишення ними роботи.

Диференціація заробітних плат і пропозицій роботи за регіонами призвела до економічної нерівності між регіонами, де, наприклад, на заході та в центральних областях країни може бути менший попит на робочу силу в порівнянні з південними та східними регіонами, що постраждали найбільше від військових дій.

Таблиця 1

Характеристика основних процесів на ринку праці в період воєнного стану

№ з/п	Процес	Характеристика	Наслідки
1	Втрата підприємствами здатності працювати, або припинення їх діяльності	суттєве скорочення кількості робочих місць, значне скорочення персоналу	зростання попиту на дистанційну зайнятість, оскільки працівники шукали способи працювати в умовах воєнної небезпеки або переміщення
2	Масштабні міграційні процеси (внутрішні та зовнішні), значне збільшення чисельності внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	міни в структурі трудового потенціалу країни і структури ринку праці	створення нових викликів в забезпеченні робочою силою підприємств, які залишилися функціонувати, зокрема в регіонах, що прийняли найбільшу кількість ВПО
3	Погіршення економічної ситуації, що виявляється в інфляційних процесах.	незмінність рівня заробітної плати на більшості підприємств, що призводило до падіння купівельної спроможності працюючого населення	незадоволеність працюючого населення через інфляцію та незмінність зарплат, зростання соціальної напруги
4	Масова мобілізація, особливо чоловіків працездатного віку	суттєвий вплив на кадрові ресурси і кадрову потребу підприємств, відсутність значної частини робочої сили, зокрема в критичних сферах	необхідність у заміщенні кадрів, а також посилення тиску на ринок неформальної праці, де працюючі без офіційного працевлаштування шукають шляхи для підтримки доходів
5	Зміна картини регіональних ринків праці під впливом війни і мобілізації	виникнення значних відмінностей у рівні заробітної плати та доступних вакансіях	виникнення економічної нерівності між регіонами
6	Опанування жінками «чолових» професій, активна мобілізація чоловіків, вимушене залишення ними роботи	диференціація заробітних плат і пропозицій роботи за регіонами та гендерною приналежністю	чітке вираження гендерних нерівностей

Джерело: власна розробка

Моніторинг наслідків воєнного стану для різних сфер є необхідним інструментом для швидкого реагування та розробки ефективних стратегій для стабілізації та відновлення економіки та суспільства. Він охоплює ключові аспекти, які мають критичне значення для забезпечення сталого розвитку країни в умовах війни та післявоєнного періоду і систематизовані у табл. 2

Погоджуємося з Гончаруком І. В., Томашуком І. В., що війна в Україні справді суттєво вплинула на ринок праці, змінивши його динаміку та структуру.

Забезпечення мобільності робочої сили в умовах воєнного часу та в період відновлення економіки може стати важливим фактором для зменшення безробіття та підвищення ефективності ринку праці [6, с. 27]. Ключові аспекти для ефективної стабілізації ринку праці в післявоєнний період:

Петренко В. С., Мельникова К. В., Петренко Д. О. справедливо зазначають, що постраждали категорії населення, особи з інвалідністю та учасники бойових дій [7, с. 41]. ВПО, які через війну залишили свої домівки, потребують не тільки

Таблиця 2

Ключові аспекти, які мають критичне значення для забезпечення сталого розвитку національної економіки і ринку праці

№ з/п	Аспект	Його значення
1	Соціальна сфера	
1.1	Зміни у демографічній ситуації	Воєнні дії призвели до великого відтоку населення, зокрема молодих людей та працюючих кадрів. Мобілізація та переміщення громадян мають вплив на родинну структуру, соціальні зв'язки та рівень довіри в суспільстві.
1.2	Соціальна підтримка та захист населення	Актуалізація політики підтримки вразливих груп населення, таких як ВПО, ветерани війни, люди з інвалідністю, є критично важливою для забезпечення соціальної стабільності.
2	Економічна сфера	
2.1	Падіння економічної активності	Масштабні руйнування інфраструктури, відсутність інвестицій, скорочення виробничих потужностей і зменшення споживчого попиту призвели до падіння ВВП. Однак є також нові можливості для розвитку секторів, пов'язаних з відбудовою, інноваціями та новими технологіями
2.2	Зміни в трудових ресурсах та продуктивності праці	Війна змінила структуру робочої сили, зокрема через міграцію, мобілізацію та зміни в попиті на певні професії. Система освіти і підвищення кваліфікації повинна реагувати на нові виклики, пропонуючи більш гнучкі форми навчання та перекваліфікації.
3	Розвиток людського капіталу	
3.1	Освіта та навички	Післявоєнний період вимагає переосмислення освіти та професійної підготовки з акцентом на розвиток м'яких навичок (soft skills), здатність до адаптації та інноваційного мислення. Програмами освіти має бути передбачена підготовка до нових умов праці в умовах змінного ринку.
3.2	Психологічна підтримка	Необхідно зосередитися на підтримці психічного здоров'я населення, зокрема для ветеранів, ВПО та дітей, які зазнали наслідків війни. Психологічна реабілітація та програми для інтеграції постраждалих стануть важливим елементом відновлення людського капіталу.
4	Ринкові відносини	
4.1	Зміни у бізнес-середовищі	Ринок зазнає змін у структурі пропозиції та попиту на товари й послуги, зокрема, через відсутність постійних поставок, інфляцію, коливання валютних курсів. Адаптація до нових реалій вимагатиме від бізнесу здатності до швидкої адаптації і розвитку нових стратегій.
4.2	Підтримка малого та середнього бізнесу	Важливо забезпечити стійкість малого та середнього бізнесу шляхом створення сприятливих умов для його відновлення через фінансові та адміністративні стимули.
5	Внутрішня політика держави	
5.1	Покращення ефективності управління	В умовах війни і післявоєнного періоду важливим завданням є реформа державного управління, зокрема, вдосконалення управлінських процедур, швидкість прийняття рішень і контроль за їх виконанням.
5.2	Забезпечення національної безпеки	Пріоритетними напрямками є зміцнення обороноздатності країни, розвиток стратегічних запасів та захист критичної інфраструктури
6	Зовнішня політика та міжнародні відносини	
6.1	Євроінтеграція	Продовження шляху до європейської інтеграції та підтримка з боку міжнародних партнерів є важливими для стабільності країни. Відновлення торгових зв'язків, залучення іноземних інвестицій і участь у міжнародних програмах стануть основою для відновлення економіки.
6.2	Зовнішньо-економічна допомога	Війна створила необхідність в отриманні фінансової допомоги від міжнародних організацій, а також розвитку двосторонніх відносин з країнами, готовими допомогти у відбудові

Джерело: власна розробка

тимчасового житла, але й підтримки в інтеграції на ринку праці. ВПО часто мають обмежений доступ до нових можливостей працевлаштування, тому важливо створювати програми підтримки для їх перекваліфікації та адаптації до нових умов.

Після війни однією з головних проблем буде відновлення системи освіти, орієнтуючи її на потреби ринку праці [8, с.56]. Важливо створити нові освітні програми, які б готували кваліфіковані кадри для стратегічно важливих галузей економіки, зокрема для сільськогосподарського сектору, де відновлення і розвиток виробництва буде ключовим. Підвищення рівня навичок серед працездатного населення, особливо серед тих, хто втратив можливість працювати у своїй професії через зміни на ринку праці або знищення підприємств, є необхідним кроком для забезпечення зайнятості.

Для відновлення економіки в період після війни потрібно створювати стимули для розвитку малого та середнього бізнесу, що забезпечить робочі місця та сприятиме відновленню економічної активності [9, с. 101]. Особливу увагу потрібно приділити сільському господарству, яке є основним сектором, що забезпечує продовольчу безпеку та робочі місця в багатьох регіонах України. Можна впровадити спеціальні податкові пільги та інші механізми підтримки для підприємств, що сприятимуть відновленню виробничих потужностей та розвитку нових підприємств в регіонах, які постраждали від війни. Важливо створити систему соціального захисту для найбільш вразливих груп населення, зокрема для сімей учасників бойових дій, осіб з інвалідністю та ВПО. Це повинно включати не тільки грошову допомогу, а й підтримку у вигляді соціальних послуг, забезпечення доступу до медичних та психологічних послуг, що допоможе людям адаптуватися до нових умов життя. Підвищення рівня соціальної безпеки та забезпечення прав людини повинні бути основними принципами у відновленні ринку праці та соціальної політики в цілому.

Для сталого розвитку ринку праці в післявоєнний період необхідно створити довгострокову стратегію відновлення економіки, яка включатиме прогнози щодо розвитку робочих місць, підвищення продуктивності праці та розвитку інфраструктури. Технічні та інноваційні рішення, такі як автоматизація і цифровізація сільського господарства, можуть стати основою для нового типу зайнятості, що сприятиме як економічному відновленню, так і створенню нових робочих місць у високотехнологічних секторах. У підсумку, забезпечення мобільності робочої сили є важливим стратегічним завданням для зменшення безробіття та підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах післявоєнного відновлення.

Для аналізу та прогнозування подальших тенденцій на ринку праці необхідно розглянути кілька основних аспектів.

1. Зміни в структурі трудового потенціалу пов'язані з міграцією, релокацією, новими потребами у професіях та кваліфікаціях. Внаслідок бойових дій, особливо на сході та півдні країни, велика кількість людей була змушена покинути свої домівки, що спричинило зростання ВПО в західних і центральних регіонах. Це змінило структуру трудового потенціалу, створивши додаткову пропозицію робочої сили в окремих регіонах, але також призвело до регіональних дисбалансів на ринку праці. Оскільки багато підприємств було змушено припинити свою діяльність або перемістити виробництво в інші регіони, спостерігається зміна попиту на певні спеціальності.

2. Вплив на рівень зайнятості та безробіття обумовлений скороченням виробничих можливостей і дефіцитом кваліфікованих кадрів. Бойові дії та руйнування підприємств призвели до скорочення робочих місць, при цьому існуючі підприємства часто вимушені зменшувати обсяги виробництва або оптимізувати штат через економічні труднощі. Водночас відбувається зменшення числа вакансій на офіційному ринку праці, хоча попит на робочу силу не зникає повністю. Враховуючи зміщення трудових ресурсів та вимушену мобілізацію, з'явився дефіцит висококваліфікованих кадрів, особливо в галузях, які вимагають спеціальних знань або досвіду. Підприємства намагаються вирішити цю проблему через залучення робочої сили з інших регіонів або шляхом перенавчання.

3. Мобілізація чоловічої частини населення, неформальна зайнятість, зростання дистанційної роботи. Мобілізація в основному стосується чоловіків, що спричиняє дефіцит кадрів на підприємствах, які працюють у воєнний час. Це також стимулює зростання неформальної зайнятості, оскільки частина людей шукає можливості для додаткового заробітку поза офіційними трудовими відносинами. Одним з важливих процесів на ринку праці є зростання попиту на дистанційну зайнятість, що дає можливість працювати незалежно від місця знаходження працівника. Це є важливою тенденцією для відновлення економічної активності, особливо для тих, хто не має можливості повернутися до робочих місць, що знаходяться в зонах бойових дій.

4. Інфляція, зниження рівня заробітної плати і купівельної спроможності. В умовах зростаючої інфляції та економічної нестабільності, значна частина працюючого населення відчуває зниження своїх доходів. Це негативно впливає на рівень життя, оскільки заробітна плата не відповідає росту цін на основні товари та послуги, що, в свою чергу, знижує купівельну спроможність населення.

5. Гендерні та регіональні дисбаланси виникли через суттєву диференціацію в рівні заробітної плати, можливості знайти роботу та умови праці в різних регіонах країни. Це створює додаткові виклики для людей, які шукають роботу в зонах, де економічна ситуація є нестабільною.

6. Моніторинг та оперативна реакція на наслідки війни та розробка стратегій для відновлення. Важливим є постійний моніторинг та оцінка наслідків воєнного стану для соціальної та економічної сфер. Системний збір даних допоможе визначити актуальні проблеми на ринку праці, зокрема по напрямках трудової міграції, ефективності дистанційної роботи, гендерних та вікових особливостей зайнятості. Моніторинг і адаптація стратегій управління ринком праці та соціальною політикою стануть основними факторами для забезпечення стійкості економіки, відновлення та стабілізації після завершення воєнного конфлікту.

Основними негативними наслідками для ринку праці в системі національної економіки у воєнний період є:

- скорочення виробничих можливостей завдяки пошкодженню підприємств, інфраструктури та логістичних ланцюгів. Скорочення виробничої потужності або повна зупинка діяльності підприємств призвело до зниження попиту на робочу силу та до зростання безробіття;

- зміна структури і складу робочої сили відбулася внаслідок мобілізації значної частини працездатного населення, а також еміграції людей за кордон, і призвела до зменшення кількості осіб у трудовій силі в певних сферах. Це особливо торкнулося секторів, які потребують фізичної праці, або містять виробництва, постраждали від руйнувань;

- руйнування підприємств та інститутів, які підтримували функціонування ринку праці – кадрові агентства, освітні заклади для перекваліфікації, центри зайнятості тощо. Це ускладнило адаптацію робочої сили до нових умов;

- масова міграція населення, відтік населення, зокрема працездатних осіб, у зв'язку з бойовими діями, значно змінили демографічну ситуацію на ринку праці. Частина населення виїхала за кордон в пошуках роботи, зменшивши таким чином доступну робочу силу в країні, що призвело до дефіциту кваліфікованих кадрів у певних секторах;

- релокація підприємств пов'язана з тим, що багато бізнесів, зокрема, малі та середні підприємства, були змушені перемістити свої виробничі потужності з районів бойових дій до більш безпечних регіонів країни. Це викликало додаткову напругу на ринку праці в цих регіонах, оскільки місцеві працівники часто не відповідали новим вимогам або не мали необхідних навичок для роботи в нових умовах.

За зазначених умов можливими заходами для покращення ситуації на ринку праці національної економіки у період післявоєнного періоду є:

- розвиток віддаленої роботи, створення більших можливостей для дистанційної роботи, що дозволить зберегти зайнятість та стабільність доходів, зокрема для підприємств, які можуть забезпечити таку модель;

- адаптація робочої сили до нових реалій на основі програм перекваліфікації та підвищення кваліфікації, які мають стати основними напрямками для залучення людей до нових сфер діяльності, де попит на робочу силу може бути більшим;

- підтримка ВПО, які складають значну частину пропозиції на ринку праці, тому слід розробити механізми їх інтеграції на нові робочі місця та надавати їм доступ до адаптаційних програм;

- забезпечення соціального захисту, підтримка працюючих, поліпшення рівня соціального захисту осіб, які втратили роботу через мобілізацію чи з інших причин, що стане важливим кроком до стабілізації соціальної ситуації в країні;

- підтримка малого та середнього бізнесу, який постраждав найбільше, потребує зосередження уваги на їхньому відновленні через субсидії, гранти та доступ до фінансування для створення нових робочих місць.

Розуміння цих процесів є основою для розробки стратегій, спрямованих на стабілізацію та відновлення ринку праці в умовах війни.

Можливими напрямками для подолання викликів нестабільного і незбалансованого функціонування ринку праці під впливом деструктивних деформацій воєнного стану пропонується:

- створення механізмів адаптації до нових умов на основі спеціалізованих програм для перекваліфікації населення, зокрема для людей, які були змушені покинути свої робочі місця чи релюкуватися до нових регіонів. Це дозволить скоротити дефіцит робочої сили в певних секторах економіки;

- підтримка мобільності робочої сили шляхом створення можливості для безперешкодної трудової міграції всередині країни, забезпечення підтримки переміщення працівників у безпечніші регіони або в більш активно розвиваючі галузі;

- розвиток цифрових навичок на основі зростання популярності віддаленої роботи та використання нових технологій, створення відповідних програм, що може стати вирішальним кроком для адаптації робочої сили;

- підтримка підприємств, що релюкуються, шляхом надання їм фінансової та технічної допомоги, оскільки багато підприємств, особливо малих і середніх, переживають труднощі з адаптацією в нових умовах. Це дозволить пришвидшити процес відновлення та забезпечить створення нових робочих місць;

- інтеграція ВПО на ринок праці, оскільки вони можуть стати важливою частиною робочої сили в нових регіонах. Проте для цього необхідна підтримка у вигляді програм по інтеграції, професійної адаптації та соціальної підтримки.

Шляхами стабілізації ринку праці в системі національної економіки в післявоєнний період пропонується:

– розробка стратегічних планів і чіткої дорожньої карти відновлення з урахуванням специфіки регіонів, коли кожен сектор ринку праці має отримати можливість адаптуватися. Це включає підтримку підприємств через субсидії, пільги, податкові канікули, фінансування для відновлення інфраструктури.

– освіта та перепідготовка кадрів, обумовлена значним відтоком кваліфікованої робочої сили та змінами в ринкових потребах. За цих умов важливо розробити програми перекваліфікації для людей, які змінюють професії. Вони мають бути скоординованими з потребами ринку, розвитком таких секторів, як ІТ, зелена енергетика, відновлювальне будівництво;

– розвиток soft skills (м'які навички, такі як комунікація, лідерство, гнучкість, адаптивність, критичне мислення) стає все більш важливим на ринку праці. Відповідно, мають створюватися програми навчання, які орієнтовані на їх розвиток і допомогу в інтеграції людей до робочих колективів, особливо після періодів мобілізації чи еміграції;

– соціальна підтримка та безпека потребує посилення, розширення доступу до медичних послуг, забезпечення мінімального рівня доходів для людей, які не можуть знайти роботу. Крім того, необхідно створити безпечні умови праці та забезпечити доступ до психологічної підтримки для тих, хто пережив важкі часи війни.

Інструментами для підтримки та стабілізації ринку праці національної економіки є: грантові програми для відновлення малого та середнього бізнесу; фінансування навчання та перепідготовки робочої сили за рахунок державних коштів чи міжнародних фондів; забезпечення мобільності працівників, зокрема через пільги для релокації підприємств в інші регіони чи за кордон для збереження робочих місць;

– інтеграція державних і приватних ініціатив для розвитку зайнятості, в тому числі через стимулювання інвестицій у створення нових підприємств або відновлення пошкоджених.

Перспективами післявоєнного відновлення національної економіки і ринку праці є:

– створення нових вакансій і професій, оскільки після війни зросте попит на фахівців у сферах відновлення інфраструктури, медицини, психологічної реабілітації, кібербезпеки та технологій;

– повернення ветеранів та демобілізованих військових на ринок праці потребує створення програм перекваліфікації та адаптації;

– роль держави у відновленні забезпечується: створенням стимулів для роботодавців, які найматимуть ветеранів і переселенців; сприянням розвитку малого та середнього бізнесу, що стане ключовим драйвером відновлення ринку праці;

– реформування ринку праці має забезпечуватися запровадженням нових освітніх програм

для підготовки кадрів відповідно до вимог ринку, лібералізацією трудового законодавства та впровадженням гнучких умов зайнятості.

Держава має розробити стратегії, цільові програми, у рамках яких реалізувати комплекс заходів для післявоєнного відновлення ринку праці в системі національної економіки, а саме:

– підготувати: План економічного відновлення України для швидкої інтеграції працездатного населення в економіку після завершення війни; План повернення біженців, який передбачатиме забезпечення житлом та надання соціальних гарантій для переселенців; Програму адаптації та перекваліфікації ВПО, біженців, ветеранів війни, учасників бойових дій, осіб із обмеженими можливостями та інвалідністю; Програму створення умов для розвитку малого бізнесу, у т.ч. у частині надання дешевих кредитів і грантів;

– стимулювати зайнятість шляхом: надання податкових пільг для компаній, що працевлаштовують ветеранів і переселенців; здійснення інвестицій в нові сфери (зелена енергетика, ІТ, військово-промисловий комплекс); відновлення виробничих потужностей у безпечних регіонах;

– розробити і реалізувати фінансові стратегії для зменшення залежності від емісії через міжнародні гранти та інвестиції; здійснювати поступову лібералізацію валютного ринку після стабілізації ситуації; стимулювати українців до збереження та інвестування коштів в Україні.

Важливо вже зараз готувати наведені вище Плани, Програми, стратегії, щоби негайно після завершення війни приступити до їх реалізації.

Перспективами розвитку ринку праці є:

– розвиток галузей безпеки та оборони, який обумовлює зростання попиту на фахівців у сфері військових технологій, медицини, виробництва оборонної продукції;

– розширення соціальних програм для підтримки неформально зайнятих громадян, створення умов для повернення українців до економічної активності;

– співпраця з міжнародними організаціями для залучення інвестицій, фінансова допомога, інтеграція у світову економіку;

– збільшення інвестицій в освіту та професійну підготовку на основі розвитку STEM-освіти (Science, Technology, Engineering and Mathematics, укр. наука, технології, інженерія, математика), програм перекваліфікації, підготовки фахівців у сфері ІТ, робототехніки, біотехнологій;

– розширення можливостей дистанційної роботи шляхом зростання ролі фрілансу та онлайн-зайнятості, а також підтримки бізнесу в цифровій трансформації;

– реалізація державних програм стимулювання зайнятості шляхом видачі пільгових кредитів для підприємців, реалізації грантових програм для створення робочих місць, надання податкових пільг;

– інтеграція в європейський ринок праці на основі підписання угод про взаємне визнання кваліфікацій, а також спрощення процедур працевлаштування українців у ЄС;

– покращення умов праці та підвищення зарплат для зменшення відтоку кадрів за кордон;

Україні потрібно створювати умови, за яких внутрішній ринок праці буде більш привабливим, ніж зовнішній.

Необхідними управлінськими інструментами розбудови і відновлення ринку праці є:

– державна політика підтримки робочої сили. Передбачає: а) реалізацію Програми повернення українців з-за кордону на основі пропозиції житлових та фінансових стимулів; б) надання податкових пільг для роботодавців, що створюють нові робочі місця; в) здійснення державних інвестицій у професійну освіту та навчання робітничих спеціальностей;

– механізми швидкої перекваліфікації шляхом: реалізації грантових програм та надання ваучерів на навчання для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб; стимулювання співпраці бізнесу та освітніх установ для розробки актуальних навчальних програм;

– розвиток секторів, що створюють робочі місця, а саме: відбудова інфраструктури та стимулювання будівельної галузі; розвиток оборонно-промислового комплексу та IT-сектору; підтримка аграрного сектору та виробництва альтернативної енергетики.

Здатність ринку праці оперативно реагувати на виклики війни та відновлення економіки залежить від взаємодії держави, бізнесу та освітніх установ. Які, на твою думку, інструменти можуть бути найбільш ефективними у короткостроковій перспективі?

Висновки. 1. Для досягнення стійкої післявоєнної відбудови важливо здійснювати комплексний моніторинг і аналіз впливу війни на різні аспекти життя країни. Пріоритетними завданнями повинні стати: підтримка соціальної стабільності та людського капіталу; відновлення економічної активності, особливо в таких галузях, як інфраструктура, агропромисловий сектор і цифрові технології; поглиблення інтеграційних процесів з ЄС та іншими міжнародними партнерами, адаптація внутрішньої політики до нових викликів і загроз. Постійний моніторинг цих процесів дозволить забезпечити ефективну стратегію відновлення і стабільності країни в умовах війни і післявоєнного періоду.

2. Базовими показниками для розробки і реалізації стратегій післявоєнного відновлення ринку праці в системі національної економіки є: соціальна сфера (зміни у демографічній ситуації, соціальна підтримка та захист населення), економічна сфера (падіння економічної активності, зміни в трудових ресурсах та продуктивності праці), розвиток людського капіталу (освіта та навички,

психологічна підтримка), ринкові відносини (зміни у бізнес-середовищі, підтримка малого та середнього бізнесу), внутрішня політика держави (покращення ефективності управління, забезпечення національної безпеки), зовнішня політика та міжнародні відносини (євроінтеграція, зовнішньоекономічна допомога).

3. Держава має розробити стратегії, цільові програми, у рамках яких реалізувати комплекс заходів для післявоєнного відновлення ринку праці в системі національної економіки, а саме: План економічного відновлення України для швидкої інтеграції працездатного населення в економіку після завершення війни; План повернення біженців, який передбачатиме забезпечення житлом та надання соціальних гарантій для переселенців; Програму адаптації та перекваліфікації ВПО, біженців, ветеранів війни, учасників бойових дій, осіб із обмеженими можливостями та інвалідністю; Програму створення умов для розвитку малого бізнесу, у т.ч. у частині надання дешевих кредитів і грантів.

4. Забезпечення стабільності ринку праці в період післявоєнного відновлення потребує комплексного підходу, що включає в себе соціальні, економічні та правові заходи, орієнтовані на захист найбільш вразливих груп населення та створення умов для розвитку трудового потенціалу країни. Важливо, щоб ці заходи були інтегровані в загальну стратегію національного відновлення, зокрема у сільськогосподарському секторі, що має стати однією з ключових галузей для відновлення України після війни. Запоруку успішного розвитку ринку праці пов'язуємо з цифровізацією, інвестиціями в освіту, європейською інтеграцією та підтримкою бізнесу. Післявоєнне відновлення вимагатиме активних реформ у сфері праці, залучення інвестицій та повернення кваліфікованих кадрів.

Перспективами подальших досліджень є моделювання функціонування ринку праці в умовах України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Оніщик А. В. Тенденції ринку праці України в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2023. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_4_25
2. Турло Н. П., Осадчук О. В. Стан ринку праці та мотивація персоналу в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 97–103.
3. Томчук О. В. Аналіз трендів розвитку ринку праці в Україні: ключові зміни та виклики воєнного часу. *Innovation and Sustainability*. 2023. Iss. 2. С. 110–119.
4. Ушенко О. П. Трансформаційні зміни на ринку праці України в умовах воєнного стану: тенденції та виклики. *Часопис економічних реформ*. 2024. № 2. С. 23–37.
5. Шумілін А. О. Особливості регулювання ринку праці у сільському господарстві України в умовах воєнного стану. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2024. Вип. 2. С. 47–58.

6. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ринок праці в Україні в умовах воєнного стану й напрями його розвитку в післявоєнний період. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 2. С. 7–29.

7. Петренко В. С., Мельникова К. В., Петренко Д. О. Аналіз впливу воєнного стану на ринок праці України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2023. Вип. 48. С. 36–42.

8. Шумілін А. О. Особливості регулювання ринку праці у сільському господарстві України в умовах воєнного стану. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2024. Вип. 2. С. 47–58.

9. Турло Н. П., Осадчук О. В. Стан ринку праці та мотивація персоналу в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 97–103.

REFERENCES:

1. Onishchuk A. V. (2023) Tendentsii rynku pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Trends in the labor market of Ukraine under martial law]. *Efektivna ekonomika*, no. 4. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_4_25 (accessed 2025, January 13) (in Ukrainian)

2. Turlo N. P., Osadchuk O. V. (2024) Stan rynku pratsi ta motyvatsiia personalu v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [The state of the labor market and the motivation of personnel in Ukraine under martial law]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 191, 97–103. (in Ukrainian)

3. Tomchuk O. V. (2023) Analiz trendiv rozvytku rynku pratsi v Ukraini: kliuchovi zminy ta vyklyky voiennoho chasu [Analysis of labor market development trends in Ukraine: key changes and challenges of wartime]. *Innovation and Sustainability*, no. 2, pp. 110–119. (in Ukrainian)

4. Ushenko O. P. (2024) Transformatsiini zminy na rynku pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: tendentsii ta vyklyky [Transformational changes in the labor market of Ukraine under martial law: trends and challenges]. *Chasopys ekonomichnykh reform*, no. 2, pp. 23–37. (in Ukrainian)

5. Shumilin A. O. (2024) Osoblyvosti rehuliuвання rynku pratsi u silskomu hospodarstvi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Transformational changes in the labor market of Ukraine under martial law: trends and challenges]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti*, no. 2, pp. 47–58. (in Ukrainian)

6. Honcharuk I. V., Tomashuk I. V. (2023) Rynok pratsi v Ukraini v umovakh voiennoho stanu y napriamy yoho rozvytku v pisliavoiennyi period [The labor market in Ukraine under martial law and directions of its development in the post-war period]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 2, pp. 7–29. (in Ukrainian)

7. Petrenko V. S., Melnykova K. V., Petrenko D. O. (2023) Analiz vplyvu voiennoho stanu na rynek pratsi Ukrainy [Analysis of the influence of martial law on the labor market of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia : Ekonomichni nauky*, no. 48, pp. 36–42. (in Ukrainian)

8. Shumilin A. O. (2024) Osoblyvosti rehuliuвання rynku pratsi u silskomu hospodarstvi ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of the labor market in the agricultural economy of Ukraine in the conditions of martial law]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti*, no. 2, pp. 47–58. (in Ukrainian)

9. Turlo N. P., Osadchuk O. V. (2024) Stan rynku pratsi ta motyvatsiia personalu v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Labor market situation and personnel motivation in Ukraine under martial law]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 191, pp. 97–103. (in Ukrainian)